

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ



نظری بر عرصه‌ی حیات انسان از منظر توحید افعالی

جبر و اختیار در نیت

پرسش: چرا بعضی انسان‌ها تصمیم‌های خوب و بعضی دیگر تصمیم‌های بد می‌گیرند؟

پاسخ: تصمیم‌های خوب یا بد انسان‌ها در ارزش‌های مورد باور آنها ریشه دارد. اینکه این

ارزش‌ها چگونه در هرکس شکل می‌گیرد و به عواملی چون آموزه‌های محیط، وراثت و فطرت و

... وابسته است، در فلسفه‌ی اخلاق بررسی می‌شود که موضوع بحث فعلی ما نیست. اما این

ارزش‌ها هرچه باشند و به‌هرترتیب که درون فرد شکل گرفته باشند، فرد با اختیار انتخاب

می‌کند و تصمیم می‌گیرد که از آن ارزش‌ها تبعیت کند یا نکند. مجبور نیست به آن ارزش‌ها

تمکین کند؛ بی‌اعتنایی هم می‌تواند بکند. انسان با رضایت خاطر به ارزش‌ها تن می‌دهد و معنی

آزادی هم همین است؛ یعنی با رضایت و رغبت به‌سمت چیزی رفتن. انسان هم با رغبت

به‌سمت ارزش‌های پذیرفته‌شده‌ی درونی خود می‌رود. اما اینکه ریشه‌های شکل‌گیری آن

ارزش‌ها آیا وراثت است، یا شرایط محیط زیست در آن تأثیر دارد، یا عوامل تربیتی و اجتماعی، یا عوامل اقتصادی و طبقه‌ی اقتصادی که فرد در آن زندگی می‌کند، بحث‌های فلسفه‌ی اخلاق است و در جای خود باید مورد بررسی قرار گیرد.

پرسش: به نظر می‌رسد در کنار این عوامل بیشتر از نود درصد تصمیم‌ها دست خود فرد نباشد.

پاسخ: این موضوعی است که در مباحث اخلاق به آن پرداخته‌ام^۱ و اینجا فقط با یک مثال به آن اشاره می‌کنم. انسان‌هایی وجود دارند که از هر لحاظ شرایط مشابهی دارند؛ اما تصمیم‌های متفاوتی می‌گیرند. هابیل و قابیل از نظر وراثتی، شرایط زندگی، محیط جغرافیایی و محیط زیست و محیط تربیتی، همه‌چیزشان یکی است؛ اما دو تصمیم کاملاً متفاوت می‌گیرند. این نشان می‌دهد که انسان در مرحله‌ی تصمیم‌گیری آزاد است و تمامی عوامل فقط او را برای یک نوع تصمیم‌گیری مستعد می‌کنند؛ نه ملزم و مجبور.

در فلسفه علل مُعَدّه و علل تامّه از هم تفکیک شده‌اند. علّت مُعَدّه علّتی است که زمینه را مساعد و آماده می‌کند تا کاری انجام شود؛ ولی تحقق آن را ایجاب و الزام نمی‌کند. علّت تامّه علّتی است که وقتی وجود داشت، قطعاً معلول وجود خواهد داشت. در علّت تامّه رابطه‌ی ضرورت بین علّت و معلول برقرار است؛ اما در علّت مُعَدّه این‌گونه نیست. عوامل تربیتی، وراثتی، اقتصادی، محیط زیست یا هر عامل دیگری، فقط نقش علّت مُعَدّه دارند و زمینه را برای اینکه

۱. فایل صوتی این مباحث با نام *درآمدی بر مباحث اخلاق در سایت اهل ولاء* در قسمت *مباحث عرفانی بخش سخنان استاد* در دسترس است.

انسان نوع خاصی تصمیم بگیرد آماده‌تر و فراهم‌تر می‌کنند؛ نه اینکه انسان را مجبور به آن نوع تصمیم‌گیری کنند.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

